*Вх. № ЧР-03-378/14.10.2024 г.*

# РЕЦЕНЗИЯ

От доц. д-р Валери Денев Тодоров,
професионално направление 3.2 Психология
по материалите, предоставени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“, в област на висшето образование
3. Социални стопански и правни науки, професионално направление
3.2. Психология (Консултативна психология – личност и зависимости),
обявен в Държавен вестник, брой 58 от 09.07.2024 г.

Рецензията е част от процедурата по конкурса за заемане на академична длъжност **доцент** в област на висшето образование 3. Социални стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология (Консултативна психология – личност и зависимости), обявен от Института за изследване на населението и човека – БАН (ДВ бр. 58/09.07.2024 г.) за нуждите на секция „Социална и консултативна психология“. Изготвена е на основание Правилника за работа на научните журита за заемане на академични длъжности в ИИНЧ – БАН, и Заповед № РД-6-445 / 05.09.2024 г. на директора на ИИНЧ – БАН.

В посочения конкурс участва единствен кандидат – Росица Желязкова Рачева, доктор по психология, главен асистент от секция „Социална и консултативна психология“, департамент „Психология“ към ИИНЧ – БАН. Кандидатката отговаря на изискванията на чл. 27 от Правилника за условията и реда за заемане на академични длъжности „асистент“, „гл. асистент“, „доцент“ и „професор“ в ИИНЧ – БАН и е допусната за оценяване от научното жури по конкурса.

Във връзка с процедурата са предоставени всички нормативно изисквани материали и документи. Предоставени за оценяване са един самостоятелен монографичен труд, една монография на базата на защитен дисертационен труд, 4 студии и 14 статии, 8 от които в реферирани и индексирани научни издания.

## I. Изследователска (творческа) дейност и резултати

*1. Оценка на монографичния труд.*

Монографичният труд представен за рецензия, озаглавен „Личностни характеристики при зависими към психоактивни вещества“, е посветен на проблематика с изключителна обществена значимост – зависимостите към психоактивни вещества.

В последните години се наблюдава устойчива тенденция на увеличаване на дела на хората със зависимост към психоактивни вещества, като често зависимостите и свързаните с тях проблеми се сочат като една от основните причини за смърт преди навършване на пенсионна възраст в развитите страни. Освен прекия ефект върху здравето на хората, зависимостите нанасят косвени вреди на обществата чрез намаляване на производителността на труда, проблеми с престъпността, социализацията, грижите за следващото поколение. Понастоящем в нашата страна този проблем изглежда до голяма степен подценен и поради това смятам, че всеки опит да се повиши общественото разбиране за него и да се подпомогнат усилията на професионалистите, които се борят с него, е особено полезен и значим.

Основен фокус на монографичния труд са отличителните личностни характеристики на лица с химически зависимости сравнени с лица без зависимости. Чрез аналитичен преглед на значителен обем литературни източници и солидна логическа обосновка авторката формулира собствен модел на личностните характеристики с потенциална връзка със зависимостите. Моделът включва общо девет личностни характеристики структурирани в две основни групи – екстернализирани и интернализирани. За всяка една от личностните характеристики е конструирана методика за измерване, чиято валидност и надеждност е проверена.

Чрез серия от емпирични изследвания са събрани данни за лица употребяващи психоактивни вещества и контролна извадка от здрави лица, селектирана на принципа на съвпадащите чифтове (matched pairs). В процеса на изследване са контролирани още три допълнителни променливи – проблемно вещество, начало на употреба и проблемна употреба в семейството. Получените резултати показват, че по основните личностни характеристики лицата със зависимости показват статистически значими различия в резултатите. Това може да се интерпретира едновременно като доказателство на предложения теоретичен модел и в същото време потвърждение на валидността на скалите за измерване. Взаимовръзките на скалите помежду им и с останалите променливи в изследването също са в посока, която демонстрира тяхната валидност.

Монографичният труд представя елегантен, внимателно конструиран и добре обоснован теоретичен модел и неговата операционализация чрез прецизно конструирана батерия от психометрични методики. Основните резултати от него биха били от значителна и непосредствена полза за професионалистите, работещи в сферата на профилактиката, лечението и рехабилитацията на лица със зависимости. Успоредно с това, трудът крие и значителен потенциал за доразвиване и усъвършенстване.

Изложението е кохерентно, логически последователно. Текстът се възприема с лекота и това позволява на читателя без усилие да възприема представените сложни идеи, понятия и емпирични резултати. Това го прави достъпен и привлекателен за широк кръг от читатели с интерес към темата, а не само за специализираната академична аудитория. Това прави възможно използването на монографията като учебно пособие в разнообразни образователни контексти.

Бих подчертал следните основни достойнства на монографичния труд:

- Трудът предлага актуален систематичен аналитичен обзор на научната литература по проблема за личностните характеристики на зависимите от психоактивни вещества.

- Създаден е собствен теоретичен модел на личностните особености на лицата със зависимости, като е разработен и набор от скали, измерващи включените в модела личностни характеристики.

- Представена е добре проведена емпирична верификация на модела и психометричните инструменти.

- Създадените научни продукти са с практическа насоченост и са годни за непосредствено прилагане при превенцията, лечението и рехабилитацията на зависимостите.

*2. Оценка на приносите в останалите приложени публикации.*

Кандидатката предоставя за оценяване още 19 научни труда, един от които е книга въз основата на защитен дисертационен труд, четири са с обем на студии; 8 от трудовете са публикувани в индексирани и реферирани издания. Доминиращ фокус на изследователските усилия при тях са зависимостите и злоупотребата с психоактивни субстанции – асоциираните с тях личностни особености; подпомагането на зависими и злоупотребяващи лица, в това число и подрастващи. Друга сфера на изследователски интерес на кандидатката със защитени научни приноси е транспортната психология и по-конкретно изследването на поведението

при шофиране. Сред приносите в допълнителните публикации може да бъде изтъкната и работата по диагностични инструменти с важна приложна значимост като например българската адаптация на версията за подрастващи на Минесотския многофазен личностен въпросник (MMPI-A), българската версия на Многомерен въпросник за стилове на шофиране.

Чрез посочените публикации кандидатката демонстрира убедително и устойчиво присъствие в академичната област на конкурса, задълбоченост, систематичност и разнообразие на научното си творчество.

*3. Цитиране от други автори.*

Според предоставената справка на цитиранията, трудове на гл. ас д-р Росица Рачева са цитирани общо 9 пъти, в това число и в рецензирани и индексирани в световни бази данни издания По този показател, научното ѝ творчество също изпълнява и надвишава изискванията на длъжността по конкурса.

*4. Оценка на резултатите от участие в изследователски и творчески проекти и приложение на получените резултати в практиката*.

Според представената биографична справка от 2004 г. до сега кандидатката е участвала в общо 11 научни и научно-приложни проекта. Повечето проекти са с подчертано практическа насоченост в значими приложни области като психосоциални интервенции при зависимости, превенция на рисковото поведение на пътя.

*5. Научен принос, оригиналност на представените трудове и достоверност на представените научни данни.*

Научният принос на представените трудове е убедителен и разнообразен. Няма основание достоверността на представените научни данни и резултати да бъде подлагана на съмнение.

**II. Учебна и преподавателска дейност.**

От февруари 2020 г. до сега гл. ас. доктор Росица Рачева е хоноруван преподавател по дисциплина „Употреба на алкохол и наркотици в юношеска възраст“, магистърска програма „Детско-юношеска и училищна психология“ към СУ „Св. Климент Охридски“.

**III. Административна и обществена дейност**

Понастоящем гл. ас. д-р Росица Рачева е активно ангажирана с редица административни дейности: председател е на Етичната комисия към ИИНЧ – БАН,

председател на Научния семинар в ИИНЧ – БАН. Тя е изпълнявала и изпълнява редица отговорни обществени, обществено-научни и експертни ангажименти: понастоящем е член на Държавно-обществена консултативна комисия по проблемите на безопасността на движение по пътищата, член на Съвета за сътрудничество с научната и академичната общност към председателя на Държавна Агенция „Безопасност на движението по пътищата“, експерт към Постоянна комисия по транспорт и безопасност на движението към Столична община; член е на местната комисия за борба с противообществените прояви при малолетни и непълнолетни към район „Лозенец“.

Членува в Дружество на психолозите в Република България и Българска асоциация по когнитивно-поведенческа психотерапия.

**IV. Изпълнение на изискванията за заемане на академичната длъжност**

Според мен кандидатката изпълнява и в някои аспекти надвишава изискванията и условията на конкурса за заемане на академична длъжност „доцент“ в професионално направление 3.2. Психология (Консултативна психология – личност и зависимости).

**V. Лични впечатления от кандидата**

Имам положителни лични впечатления за гл. ас д-р Рачева, както в професионален, така и в личен план. Смятам, че се ползва с добра професионална и академична репутация, както и с уважение в колегиалната общност.

**VI. Заключение**

В заключение, общата ми оценка по критериите и показателите за академичната дейност на гл. ас. д-р Росица Желязкова Рачева е положителна, тъй като отговаря на изискванията на ЗРАСРБ (чл.2б, чл. 24, чл. 26), ППЗРАСРБ и нормативната уредба на ИИНЧ – БАН за заемане на академичната длъжност „доцент“ в област на висшето образование 3. Социални стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология (Консултативна психология – личност и зависимости) и предлагам допускането ѝ до избор от Научния съвет на ИИНЧ – БАН.

Дата 20.10.2024 г. Подпис …….

Доц. д-р Валери Тодоров